

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2023

3-son

(May-Iyun)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqib boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

	TAHRIRIYAT	
	4	Yangilangan konstitutsiya – chinakam xalq konstitutsiyasi – O'zbekiston – huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat
	TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI	
Z. Yulchiyeva	6	Yangi o'zbekiston demokratik o'zgarishlar jarayonida "kasbiy psixologiya" fanining o'rnini
R. Shermuxamedov	9	Oliy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik zarurati
M. Sayidova	13	Talabalarda ijodiy va kreativ qobiliyatni shakllantirish masalalari
N. Berdikulova	17	Ta'limni tashkil etish jarayonida innovatsiya va integratsiya muammolari
I. Suyunov	20	Multimedia audio va video ko'rinishidagi axborotlar bilan ishlash ko'nikmalari
F.A. Berdibekova	25	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari
M. Yakubova	29	Umumta'lim maktab o'quvchilarida kreativlik kompetensiyalarni shakllantirish
N. Nosirov	32	Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisining metodik kompetentligini takomillashtirish usullari
F. D. Mustamov	36	O'zbek adabiyotining ingliz tilidagi tarjimalari
	TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI	
F. To'rabekov	40	Bo'lajak texnologiya o'qituvchisini axborot ta'lim muhitida kasbiy faoliyatga tayyorlash modullari
Mukhtoriy Mohruiy Sodirzoda	45	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda tildagi iboralarning o'rnini
M. Abdullaeva	48	Ta'lim metodlaridan samarali foydalanish natijasida ta'lim sifatini oshirish
M. Baymetov	51	Oliy ta'lim muassasalarida o'quv amaliyotining ta'lim jarayonidagi o'rnini
D.B. Jabborova	54	Kimyo fanida "genetik bog'liqlik" tushunchasini shakllantirish
B. Qosimov, G. Choriyeva	58	Birinchi sinfda matematikadan sodda masalalar va ularni yechishga o'rgatish metodikasi
N. Mamaraximova	64	Boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodiy tafakkurini shakllantirish mazmuni
	ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	
Sh. Bekchonova	69	Kiberpedagogikada nazariya va amaliyot
Z. Ismatova, M. Aslonova	74	Boshlang'ich sinf tabiiy fanlar darslarini o'qitishda vizual ta'lim usullaridan foydalanish
D. Farsaxonova, M. Danaeva	78	Boshlang'ich sinflarda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasi
	MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	

OLIV TA'LIM TIZIMIDA TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK ZARURATI

Annotatsiya

Maqolada oliy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik zarurati haqidagi fikr-mulohazalar bayon etilgan, shuningdek, oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish mazmuni va mezonlari ilmiy manbalar asosida yoritilgan. O'quv tarbiya jarayoni mazmuniga qo'yiladigan talablar va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar. Tarbiya, g'oyaviy, axloqiy, estetik, insoniylik, bag'rikenglik, ma'naviyat, qadriyat, tamoyil.

В статье описываются взгляды на педагогическую необходимость организации воспитательной работы в системе высшего образования. Также на основе научных источников освещаются содержание и критерии организации воспитательной работы в процессе высшего образования. Даны требования к содержанию учебного процесса и методические рекомендации по организации воспитательной работы.

Ключевые слова. Воспитание, идеологическое, нравственное, эстетическое, гуманность, толерантность, духовность, ценности, принципы.

The article describes the views on the pedagogical necessity of organizing educational work in the higher education system. Also, on the basis of scientific sources, the content and criteria of the organization of educational work in the process of higher education are highlighted. The requirements for the content of the educational process and methodological recommendations for the organization of educational work are given.

Key words. Education, ideological, moral, aesthetic, humanity, tolerance, spirituality, values, principles.

Yangi O'zbekistonda chuqur, keng qamrovli iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizning ma'naviy yuksalishi va yan-gilanishi sari yuz tutgan bir paytda Prezidentimizning 2017-yil 28-iyuldagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqi-chga ko'tarish to'g'risida"gi PQ-3160-sonli Qarorida xususan, o'la, mahalla va ta'lim muassasalarida yoshlar tarbiyasi, chekka hududlar va mahallalarda uyushmagan yoshlar bilan maqsadli g'oyaviy-tarbiyaviy ishlarning yuzaki tarzda olib borilayotgani, jinoyatchilik, diniy ekstremizm va terroristik harakatlarga adashib qo'shilib qolish, milliy qadriyatlarga e'tiborsizlik, erta turmush qurish, oilaviy ajralishlar kabi salbiy holatlar-niing oldini olishga qaratilgan targ'ibot ishlarining aksariyat hollarda kutilgan natijani bermayotgani bu masalalarga jiddiy e'tiborni talab etmoqda.

Ana shu maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda, ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot ishlarining mazmun-mundarijasini tubdan yaxshilash, ularning ko'lami va miqyosini kengaytirish, tizimda faoliyat ko'rsatayotgan soha xodimlarining bilim va malakasini izchil oshirib borish, tuman (shahar) darajasidagi xodimlar mehnatiga haq to'lashning barqaror tizimini yo'lga qo'yish, sohada faoliyat olib borayotgan muassasa va tash-kilotlar ishini muvofiqlashtirish va ularning samarasini oshirish maqsadida' vazifalar belgilanganligi yosh avlod tarbiyasida ma'naviyatning ustuvorligini yana bir karra tas-

diqlaydi.

Xalqning ma'naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish – O'zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir. Ma'naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy va navqiron xalqimiz qalbida butun insoniyatning ulkan oilasida o'z mustaqilligini tushunib yetish va ozodlikni sevishtiruvchi bilan birgalikda yetilgan. Ma'naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'g'li bilan birga singadi. Ona tilining buyuk ahamiyati shundaki, u ma'naviyat belgisi sifatida kishilarni yaqin qilib jipslashtiradi. Tabiatga yaqinlik, jonajon o'lkaning benihoya go'zalligidan bahramand bo'lib, ma'naviyatga oziq beradi, uni kuchaytiradi. Ma'naviyat o'z xalqining tarixini, uning madaniyati va vazifalarini chuqur bilish va tushunib yetishga suyangandagina qudratli kuchga aylanadi.

Ma'naviyati yuksak shaxslar yurtini tanitadi. Shaxsni esa, uning ma'naviy qiyofasi tanitadi. Ma'naviyat – tarbiyadan boshlanadi. Ta'lim-tarbiyasiz ma'naviyatning bo'lmashligi barchaga ayon haqiqatdir.

Yosh avlodni tarbiyalash masalasi ta'lim tizimining asosiy maqsadi hisoblanadi. Yangilanayotgan jamiyatimizning barcha bosqichlarida: g'oyaviy-siyosiy, axloqiy-estetik tarbiya nuqtai nazaridan yosh avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish dolzarb sanaladi. Rivojlanayotgan davlatimizga zarur bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlash va tarbiyalash olib borayotgan islohotlarning majmuasini tashkil etadi.

Oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish mazmunining maqsadga muvofiq tarzda tashkil etish, tanlash uchun mavjud muammolarning optimal yechimlarini topish lozim.

O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonunida ta'lim sohasidagi asosiy tamoyillar tarkibiga ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilganligi; ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyatga ega bo'lishi belgilangan. Shu nuqtayi nazardan, yoshlarni tarbiyalash ularni qo'llab-quvvatlash har qanday yot g'oyalardan saqlash, ma'naviy barkamol shaxs qilib tarbiyalash mazmunida quyidagi g'oyalar yetakchi o'rin tutadi:

- insonparvarlashtirish;
- millatlararo totuvlik;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish va tarkib toptirish;
- vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash;
- insoniylik va bag'rikenglik.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish mazmunini insonparvarlashtirish – bu ta'lim tizimi va butun ta'lim jarayonini, har bir inson huquqlarini hurmat qilish, pedagoglar o'rtasida o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni rivojlantirish, ularning sog'liqlarini saqlash va mustahkamlash, shaxsiy qadr-qimmatlarining his etishlarini ta'minlash va shaxsiy imkoniyatlarini rivojlantirishga va ma'naviy muhitni yaxshilashga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim va tarbiya mazmunidan kelib chiqqan holda, o'quv tarbiya jarayoni mazmuniga quyidagi talablar qo'yiladi:

1. O'quv tarbiya jarayoni mazmuni mavjud tarkibining boyligiga ko'ra, umumiy ta'limiy va tarbiyaviy xarakter hamda kuchli muammoli va ko'p hadli qurilishga ega bo'lish kerak.

2. O'quv tarbiya jarayoni mazmuni kelgusidagi ma'naviy, ahloqiy tarbiya uchun qulay sharoit yaratishi lozim. Bu esa bugungi kundagi tarbiya jarayoni mazmunining muhim jihatlardan biridir.

Bunday yondashuv orqali o'quv tarbiya jarayoni talabani ijtimoiylashtirishga

yo'naltiriladi. Bu quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- har bir talaba o'zi egallagan bilim va tajribalari yordamida axborotlarni tanlaydi va ularni o'zlashtiradi. Shunindex, talaba o'zlashtirgan axborotlarini yangi tushunchalari doirasiga singdirishi kerak;

- o'quv tarbiya jarayoni shunday tashkil etilishi kerakki, talabalar o'qituvchilar yordamida o'z maqsadlari va tashabbuslarini namoyon qila olsinlar;

- talabalarda tarbiya jarayoniga ongli munosabatni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tarbiya jarayonini rejalashtirishda talabalarning ijodiy faol faoliyatini yo'lga qo'yish quyidagilarni nazarda tutadi:

1. Tarbiya jarayonining mazmuni bir vaqtning o'zida bir yoki bir nechta tarbiyalash metodlari va texnologiyalarini qo'llash uchun imkoniyat berishi kerak.

2. Tarbiya jarayonining mazmuni dolzarb va qiziqarli bo'lishi hamda hozirgi kishilik jamiyati uchun zarur bo'lgan masalalarni hamda maqsadlarni qamrab olishi lozim.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda qator mezonlarga amal qilish maqsadga muvofiq:

1. Tarbiya jarayoni mazmunining birliklari, elementlari talabalarni tarbiyalash, o'rganish, ularni yangi axborotlar bilan ta'minlash va vazifalarni yechishga undashi, buning natijasida ularda ijodiy faollik mayllarini hosil bo'lishini ta'minlaydi.

2. Tarbiya jarayonining mazmunini shunday tanlanish kerakki, natijada talabalar mustaqil tarzda o'z farazlarini ilgari sura olsinlar. Bu esa, ularning tashabbuskorligi va faolligi uchun imkoniyat yaratadi.

3. Tarbiya jarayonining elementlari atrof-muhit, moddiy borliqning muhim qismi sifatida namoyon bo'lishi lozim. Buning natijasida talabalar o'zi egallagan bilimlari va shaxsiy tajribalarini amaliy faoliyatlari davomida qo'llay olishlari kerak.

Keyingi vaqtlarda ayrim oliy ta'lim muassasalarida yoshlar jamoat tashkilotlarining tashabbuskorligi susayib, ular faqat oylik badallarni yig'ish bilan, ba'zi joylarda esa tadbirkorlik, deb savdo-sotiq ishlarini tashkil qilish bilan cheklanib qolganligi sezilmoqda. Professor-o'qituvchilar va talabalar ma'naviyatini yuksaltirishda rahbariyat bilan yaqindan hamkorligi juda ham zarur. Asosiy tashkiliy ishlar ularning tashabbusi bilan amalga oshirilsa, yana ham maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Barcha o'quvchi va talabalar uchun haftani bir (chorshanba) kuni darsdan so'ng mutazam o'tkazilib turiladigan quyidagi ma'naviy-ma'rifiy o'quvlarini tashkil qilish:

- 1-chorshanba. Prezidentimiz asarlari va nutqlarini o'rganish.

- 2-chorshanba. Prezident farmonlari, hukumat qarorlari va respublika qonunlarini o'rganish.

- 3-chorshanba. Axloqiy-ma'rifiy o'quvlaridan (bunda Qur'oni karim, hadis va din ilmining ko'zga ko'ringan namoyondalari asarlari ham kiradi) keng foydalanish.

- 4-chorshanba. Bozor iqtisodiyoti munosabatlari o'quvini tashkil etish.

Ushbu o'quvlar tasdiqlangan jadval asosida tarix, falsafa, iqtisodiy nazariya, siyosatshunoslik, etika va estetika, odobnoma, huquq kafedralari professor-o'qituvchilarini to'liq jalb qilgan holda, Qur'oni karim, hadis ilmi hamda islom tarixini yaxshi biladigan mutaxassislar ham ishtirok etgan holda o'tkaziladi.

Barcha professor-o'qituvchilar uchun har oyning juma kunlarida mutazam ravishda quyidagi ma'naviy-ma'rifiy o'quvlarni tashkil qilish:

- a) Mustaqillik darslari (Prezident asarlari, nutqlari, farmonlari, qaror va qonunlar

o'rganiladi);

b) bozor iqtisodiy munosabatlari;

v) ma'naviyat darsi (talabalarga o'qilayotgan ma'naviyat asoslari buyicha hamda islom tarixi va qonun-qoidalarini yaxshi biladigan mutaxassislarni ham jalb etgan holda);

g) sharq pedagogikasi;

d) sharq falsafasi

Ushbu ma'rifiy ishlarni uyushtirish uchun ma'naviyat va ma'rifat bo'limi xodimlari mas'uldirlar. Ular dars mavzusi, reja va dasturlarni, dars jadvallarni, ma'ruzachi professor-o'qituvchilarni, chetdan taklif qilinayotgan ma'ruzachilar tayyorlashlari va ta'minlashlari lozim. Darslarni tashkil etishda esa fakultet dekanlarining o'rinbosarlari bo'lim xodimlariga yaqindan yordam qilishlari kerak.

Bularning barchasi ma'naviy va ma'rifiy ishlarning mazmuni va yo'nalishini anglatuvchi tadbirlardir. Zero, ta'lim tizimidagi yoshlar orasida bo'ladigan ma'naviy va ma'rifiy ishlarni shartli ravishda bir necha majmua (bloklar)ga bo'lgandik. Ana shu majmualar bo'yicha tuzilgan rejalar yoshlarga ma'naviy tarbiya berishning qanday saviyada ekanligini ko'rsatuvchi mezondir. Mazkur majmualarning, deylik, birinchisi, talaba-yoshlarning bilim doirasi, umummadaniyati va saviyasini yuksaltirishga bag'ishlangan viktorinalar, guruhlararo, kurslararo bilimdonlik va zukkolik yuzasidan musobaqalar tashkil etishdan iborat.

Ma'naviy va ma'rifiy ishlar yuzasidan o'tkaziladigan tadbirlarning muayyan majmui xalqimizning tarixi, urf-odatlar, rasm-rusmlari asosida tayyorlanib, talaba-yoshlarda milliy qadriyatlarimizga hurmat uyg'otish ruhida o'tkazilishi muhimdir. Shuni ham aytish kerakki, bunda milliy o'ziga xoslikka haddan tashqari e'tiborni qaratish, boshqa millatlarning an'analari, urf-odatlarini ozgina bo'lsa-da kamsitish, behurmat qilish kabilarga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi. Milliy qadriyatlar bo'yicha tayyorlanadigan tadbirlar umuminsoniy qadriyatlar bag'rida, u bilan ichki, uzviy aloqadorlik tarzida o'tkazilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi Qarori. PQ-3160-son.

2. Mirziyoyev Sh. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonuni. – T., 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.

3. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o'rganish bo'yicha Ilmiy-uslubiy risola. – T.: "Ma'naviyat", 2017. – 416 b.

4. Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov X. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. O'quv qo'llanma. – T., 2009. – 45 b.

5. Gulboyev T. Yangi pedagogik texnologiyalar va ularni ta'lim jarayoniga tadbir etish. Navoiy 2001 y.

6. Mangal S.K., Mangal Uma. Educational texnologi. Dehli. – 2012.

7. Mavlonova R., Normurodova B., Rahmonqulova N. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. O'quv qo'llanma. – T., 2010. – 336 b.